

kon ze, omdat ze de taal niet beheerste, niet lezen. Hoewel ze op deze manier voor een deel buiten de correspondentie werd gehouden, kon ze al deze dichters tot haar goede vrienden rekenen en hebben ze zich in hun gedichten hoofdzakelijk lovend over haar uitgelaten. Niet altijd betrof hun lof haar intellect, maar ook haar fysieke aantrekkingskracht. Huygens dichtte bijvoorbeeld over Tesselschade, die in een slaapkamer boven de zijne logeerde: 'De weeuw leit boven, en de weewenaar leit onder. Barlaee, hoe vat gij dit? wat meent gij dat ons scheidt? Mijn koude zoldering, en haar koele eerbaarheid'. Wel hadden ze, in hun onderlinge gedichten of in verzen rechtstreeks aan haar gericht, scherpzinnige kritiek op haar Roomse dwaling en haar soms al te geduldig karakter. Buiten de brief- en gedichtwisseling van de heren en haar eigen brieven om, weten we, behalve in hoofdlijnen, weinig over haar leven en haar relaties met bijvoorbeeld de vrouwen om haar heen. Ondanks deze hiaten in de kennis over Tesselschade is het boek een samenhangend, zeer leesbaar verhaal over met name Tessels banden met de schrijfkunst en haar mannelijke vertegenwoordigers. Ze was vooral een inspiratie voor haar mannelijke collegae en een intelligente, innemende en aantrekkelijke vrouw. Enkele eeuwen later is ze de inspiratiebron voor Smits-Veldt. Samen met haar hoofdzakelijk vrouwelijke studenten schreef ze een innemende en aantrekkelijke biografie.

Lianne Damen

L. Milis, *De indiscrete charme van Jan Schuermans, pastoor van Ename (1645-1655)* (Antwerpen-Baam: Hadewijch, 1994, 157 blz., Bf595,-, ISBN 90 5240 244 2).

Een klein dossier uit het Aartsbisschoppelijk archief te Mechelen heeft een alleraardigst boekje opgeleverd. De titel knipoogt naar Bunuel, maar daar houdt de vergelijking op; collega en tijdgenoot Urbain Grandier staat trouwens heel wat dichterbij de held van het verhaal. Het boekje gaat over een 28-jarige pastoor die in de nacht van 7 op 8 juni 1648, in de roes van de feestviering over de Vrede van Munster, te Oudenaarde de bijna zes jaar oudere Kathelijne Schamelhaut zou hebben bezwangerd. Dat beweerde ze althans toen bijna acht maanden later een jongetje werd geboren. Het stierf al spoedig maar voor pastoor Jan Schuermans van Ename begon toen de ellende. Hoewel hij zijn vaderschap vóór de bevalling leek te hebben erkend, onttrok hij zich later aan de gevolgen. Kathelijne had bij de doop ook een ander als vader opgegeven. In welke nacht was het eigenlijk gebeurd? Was Schuermans toen niet elders? Complotteerde men soms tegen hem? Was hij dus wel de vader, ondanks de schijnbare erkenning die uit eerder gedrag sprak? Rond die vraag, toen nog heel wat moeilijker te beantwoorden dan nu, is dit boekje gecomponeerd. De verschillende hoofdstukken dragen allerlei elementen voor de beantwoording aan. Schuermans' herkomst, zijn intelligentie, de verwachtingen die men van hem had als moreel en intellectueel leider van de dorpsgemeenschap, zijn conflict met de landdeken en de protectie van aartsdiaken Calenus, maar ook zijn reputatie als *womanizer* die op wat oudere vrouwen viel, handtastelijkheden of beschuldigingen van aanranding, andere ondeugden zoals zijn liefde voor de fles, een dubieuze vriendschap met een weggelopen non, en een romantische verhouding met Maria Hughe met wie hij even later in het zojuist Staats geworden Sluis wilde trouwen. Gaandeweg krijgen we een goed beeld van het kernprobleem waar de rechters van toen net zo mee worstelden als de historici van thans: dat van de waarheidsvinding. Wat is waar, wat is waarschijnlijk? Hoe om te gaan met tegenstrijdigheden? Milis' boek is een concrete speurtocht naar waarschijnlijkheden in een domein waar de vragen talrijker zijn dan de antwoorden. Het tast de context af om de gebeurtenis vlees en bloed

te geven, zodat ze tot een tastbaar en onontkoombaar feit wordt. Dat daarbij veel impliciete psychologie wordt gehanteerd, neemt de lezer op de koop toe.

Het verhaal wordt vlot verteld. Af en toe lijkt een term kantje boord—al wordt het sterke beeld van de pastoor met zijn penis in de hand niet uitgebuit. Dat er gedegen onderzoek achter zit, leren de noten en de teksten in de bijlagen. Milis verstaat de kunst om in enkele zinnen de brede achtergrond en de maatschappelijke inbedding van ogenschijnlijk geïsoleerde feiten te geven. Gezinsamenstelling, huwelijksmoraal, minnen en zogen, sociale verhoudingen, netwerken en protectie, de kerkelijke organisatie, stad en platteland, de katholieke reformatie, feestcultuur, de nieuwe notie van 'publiek schandaal', alles komt in de tijd van een paragraaf tot leven. Alleen de laatste twee zinnen stelden me teleur. 'Met opzet', besluit Milis, is niet gezocht naar wat de pastoor na de Enaamse periode overkwam: 'We gunnen hem de eeuwige rust' (131). En de lezer dan? Die wat baldadige beslissing laat hem onvoldaan. De *detective-story* mist een ontknoping. Een historicus die zich zoveel moeite geeft om de gebeurtenis vanuit de context te belichten, kan toch niet in ernst menen dat de fragmenten van een levensverhaal in de tijd geheel los van elkaar staan?

Willem Frijhoff

C. D. van Strien, *British travellers in Holland during the Stuart period. Edward Browne and John Locke as tourists in the United Provinces* (Dissertatie Vrije Universiteit van Amsterdam 1991, Brill's studies in intellectual history XLH; Leiden-New York-Keulen: Brill, 1993, xii + 444 blz., f195,-, ISBN 90 04 09482 2).

Dit boek bestaat uit twee gedeelten. Het eerste van 236 bladzijden bevat een studie over de Britse reiziger in de Republiek van eind zestiende eeuw tot begin achttiende eeuw. In het tweede staan vijf appendices, waarin de gedeelten van Brownes reisbrieven over Holland uit 1668, de passages van Lockes journaal over zijn reis naar Friesland in 1648, het huishoudboekje van de earl of Orrery uit 1686-1689, een lijst van herbergen die door de zeventiende-eeuwse reizigers werden genoemd en een chronologische lijst van Britse reizigers in Holland zijn opgenomen. De ondertitel is dus enigszins misleidend want Browne en Locke krijgen maar een kleine plaats temidden van vele anderen in het belangrijkste eerste stuk van deze dissertatie uit 1989. Volgens de laatste lijst zijn er 218 reizigers tussen 1550 en 1740 waarvan we een teken van leven bezitten over het toenmalige Nederland en wel voornamelijk over Holland. Die schriftelijke getuigenis kon gaan van het schrijven van een gedicht tot een volledig reisjournaal waarvan de auteur er tussen de vijftig en zestig tot zijn beschikking had. Aangevuld met ongeveer twintig collecties brieven over dit onderdeel van wat voor velen de Grand Tour was, de educatieve reis door Europa voor de jongeman van goeden huize (zelden de jonge vrouw of echtgenote), is dat het materiaal waarmee Van Strien zijn 'Britse beeld' van Holland getekend heeft.

De auteur is hierbij niet in de valkuil gevallen die Schama op zijn weg vond toen deze zijn impressie van de zeventiende eeuwse samenleving gaf, namelijk door de reisbeschrijvingen als ooggetuigeverslagen te beschouwen. Vóór het laatste kwart van de zeventiende eeuw was het reizen immers een doodserieuze zaak, die voor vergroting van kennis naast boeken het bestuderen van mensen beoogde. Er bestonden vele verhandelingen over de 'reiskunst' met talrijke raadgevingen wat wel en wat niet te doen. Een reis naar vreemde landen was dus een soort verlenging van het onderwijs en dat betekende, dat het uiteindelijke verslag moest laten